

סעיף 34ט

שכרות

34ט. (א) לא יישא אדם באחריות פלילית למעשה שעשה במצב של שכרות שנגרמה שלא בהתנהגותו הנשלטת או שלא מדעתו.

(ב) עשה אדם מעשה במצב של שכרות והוא גרם למצב זה בהתנהגותו הנשלטת ומדעת, רואים אותו כמי שעשה את המעשה במחשבה פלילית, אם העבירה היא של התנהגות, או באדישות אם העבירה מותנית גם בתוצאה.

(ג) גרם אדם למצב השכרות כדי לעבור בו את העבירה, רואים אותו כמי שעבר אותה במחשבה פלילית אם היא עבירה של התנהגות, או בכוונה אם היא מותנית גם בתוצאה.

(ד) בסעיף זה, "מצב של שכרות" - מצב שבו נמצא אדם בהשפעת חומר אלכוהולי, סם מסוכן או גורם מסמם אחר, ועקב כך הוא חסר יכולת של ממש, בשעת המעשה, להבין את אשר עשה או את הפסול שבמעשהו, או להימנע מעשיית המעשה.

(ה) סעיפים קטנים (א), (ב) ו-(ג) חלים גם על מי שלא היה חסר יכולת כאמור בסעיף קטן (ד), אך עקב שכרות חלקית לא היה מודע, בשעת מעשה, לפרט מפרטי העבירה.

התוכן

פרק ראשון: מבוא 1

פרק שני: הפטור העקרוני של שיכור מאחריות פלילית 2

פרק שלישי: הגדרת השכרות הפוטרת מאחריות פלילית 3

פרק רביעי: אחריות פלילית בשל השתכרות מדעת 4

פרק חמישי: סיכום 6

פרק ראשון: מבוא

לעניין שיכור שעבר עבירה, הסעיף מבחין בין שני מצבים: אם השתכר שלא ברצונו, הוא פטור מאחריות פלילית (ס"ק א); ואילו אם השתכר מרצונו, הוא חייב באחריות פלילית (ס"ק ב-ג). בבסיס ההבחנה עומד העיקרון שאחריות פלילית תלויה במודעות למעשה העבירה. שיכור אינו מודע למעשיו, ולכן באופן עקרוני אין להטיל עליו אחריות פלילית. עם זאת, אם הביא את עצמו למצב השכרות, לא ייתכן לפטור אותו.

יש שתי גישות לגבי האחריות הפלילית המוטלת במצב השני האמור. גישה אחת קובעת שמעשה העבירה שנעשה בשכרות הוא הנענש והשכרות היא נסיבה. לעומת זאת, לפי הגישה השנייה, השכרות נענשת והמעשה הוא הנסיבה¹. שווייץ, יוון, אוסטריה וגרמניה אימצו את הגישה השנייה. הנימוק לגישה זו הוא שאין להאשים אדם בפזיזות כלפי עבירה שביצע אם לא יוכח שצפה אותו². פרופ' פלר, והסעיף שלפנינו בעקבותיו, מעדיפים את הגישה הראשונה³.

כפי שנראה להלן, גם במשפט העברי אנחנו מוצאים את הגישה שבאופן עקרוני, שיכור אינו נענש על עצם

¹ ש"ז פלר, יסודות בדיני עונשין, חלק ב, סעיף 719, עמ' 594.

² מ' גור אריה, "שכרות בדיני עונשין", משפטים יג, עמ' 183.

³ פלר שם, סעיף 722.

העבירה שעשה, אלא שמענישים אותו על כך שהשתכר והגיע למצב שהוא עלול לעבור עבירה. בפרקים הבאים נברר את הפטור העקרוני של שיכור, ואת הענשתו על השתכרותו. כן נברר מהי הגדרתו של שיכור שהפטור חל עליו.

פרק שני: הפטור העקרוני של שיכור מאחריות פלילית

לפי המשפט העברי, שיכור אינו נענש על עבירה שהוא עושה, אם הגיע לדרגת "שכרות של לוט", כפי שנאמר בתלמוד⁴: "שיכור מקחו וממכרו ממכר; עבר עבירה שיש בה מיתה - ממיתין אותו, מלקות - מלקין אותו... אמר רבי חנינא: לא שנו אלא שלא הגיע לשכרותו של לוט, אבל הגיע לשכרותו של לוט - פטור מכולם". וכך פוסק הרמב"ם⁵: "ואם הגיע לשכרותו של לוט אין דבריו כלום"⁶, ואינו חייב על כל עבירה שיעשה, שמשהגיע לשכרותו של לוט אינו בן חיוב⁷. שכרותו עושה אותו כשוטה, שאינו בר חיוב⁷. הוא פטור מכל המצוות⁸, ולכן אין להענישו על עבירה שעבר.

שיכור זה פטור מאחריות פלילית למעשיו, משום שבשעת ביצוע העברה אינו מודע למעשיו, ואין להעניש אדם על עשיית מעשה בלא מחשבה פלילית. לעומת זאת, שיכור בדרגה פחותה חייב בעונש על כל עבירה שהוא עושה⁹. העובדה שמעצוריו התרופפו בעקבות שכרותו - וייתכן שלא היה עושה את מה שעשה לולא

⁴ עירובין סה ע"א.

לפי המדרש, במדבר רבה, פרשה כ, אות כג, בלעם הרשע ידע שהעובר עבירה בשיכרות אינו נענש, או לפחות נענש פחות מהמזיד. נראה ששם הכוונה לעונש בידי שמים, שלכך שאף בלעם.

לסקירה מקיפה על דיני שיכור, ראה: א' שוחטמן, "כשרותו המשפטית של השיכור במשפט העברי", סיני, כרך ע (תשל"ב), עמ' ריא-רכב; ג' ליבזון, "אחריותו הפלילית של השיכור במשפט העברי", דיני ישראל ג (התשל"ב), עמ' 71-88 (כולל השוואה בין המשפט העברי ובין המשפט הפלילי המקומי); 'השתייה והשכרות בהלכה', בעריכת הרב א' זלמנוביץ.

⁵ רמב"ם, הלכות נזירות, פרק א, הלכה יב.

ראה צפנת פענח על הרמב"ם שם ועל הרמב"ם הלכות אישות, פרק ד, הלכה יח, לנפקויות הנובעות מכך שהשיכור מוגדר לא כשיר ואינו רק אנוס או חסר-דעת.

בתשלומי נזק: שיכור כלוט שהזיק, חייב בתשלומי נזק, שהרי מזיק חייב גם אם הזיק מתוך אונס - ראה חוק לישראל, נזיקין, עמ' 43-44.

למקורות שציין שם יש להוסיף את מאירי, ב"ק כו ע"א, האומר ששיכור שהזיק חייב. שו"ת רדב"ז חלק ב סימן תרז, עוסק במי שהעיד שקר וגרם בכך נזק ממוני לבעל הדין, ופוסק שבמצבים מסוימים הוא חייב לשלם על הנזק, ואינו מתחשב במה שהעיד טען שהיה שיכור כשהעיד.

שוחטמן שם עמ' ריז כותב ע"פ שו"ת ראב"י אב"ד סי' קמט (עמ' קל) [בדקתין] ושו"ת מהר"י ברונא סי' רסה, שרוצח מתוך שכרות חייב לשלם דמי נזק ליורשים, גם אם אינו מחייבים אותו מיתה.

שו"ת משנה הלכות חלק ה סימן ו אות ג, כותב שאין לחייבו על נזק מצד כוונתו להזיק ומצד "תחילתו בפשיעה וסופו באונס" - עיי"ש לטעמו. אבל הוא מעלה אפשרות ששיכור כלוט פטור מנזק מפני שמזיק באונס **גמור** פטור; ודוחה את חששו של ים של שלמה, ב"ק, פ"ג, סי' ג, שאדם ישתכר כדי להזיק לשונאו ולהיפטר, שאין לחשוש לזה כיון שהוא מסתכן בנזק לעצמו. והוא כותב שים של שלמה מסכים שאינו חייב בדיני שמים כי הוא פטור מכל המצוות.

באר אלחנן סי' נח עמ' קסג-קסד, כותב שלרמב"ם, אפילו הגיע לשכרותו של לוט חייב בנזק, כי לדעתו מזיק באונס גמור חייב, ואף ששוטה שהזיק פטור, שיכור חייב כי בעצם הוא בר חיוב ורק עכשו יש חסרון בצלילות דעתו.

השתכרות נחשבת פשיעה לעניין **שומר** - ראה חוק לישראל, שומרים, עמ' 210.

⁶ כוונתו היא שאם קיבל על עצמו נזירות, אין לכך תוקף.

⁷ כך מסבירים שו"ת מחנה חיים, אהע"ז ח"ב סי' לד (עמ' צט), ובאר אלחנן סי' נח עמ' קסד. גם שו"ת בית יהודה (עיי"אש) או"ח סי' מה, בסופו, ושו"ת משנה הלכות חלק ד סימן צ, כותבים ששיכור כלוט דינו כשוטה לכל דבר. פרי ישרון על תניא רבתי ח"א עמ' 423 מנמק שיצא מכל בר דעת ו"אינו במצב אנושי כלל".

קרית ספר, הלכות גירושין, פרק ב, מנמק מדוע אין תוקף לגט שציווה שיכור כזה לכתוב: "וכן השיכור שהגיע לשכרותו של לוט, דבעיא 'וכתב' - מדעתו". כלומר, הוא נחשב שאין לו דעת.

⁸ משנה ברורה, סימן צט, ס"ק יא; שו"ת משנה הלכות חלק ד סימן צ, חלק ה סימן ו אות ג, בסופו, וחלק ט סימן שצד, בסופו.

שו"ת משנה הלכות חלק ז סימן פג (ד"ה וכן אני, ד"ה והנה הפמ"ג) כותב שאמנם הוא פטור מכל המצוות, אבל הוא מחויב מעצם דין חיוב שהוא ישראל גדול, אלא שהיה פטור מצד שהוא חסר דעת, והוא כמו שוטה שפטור מן המצוות מחמת אונסו אבל אין זה פטור בגוף מן המצוות שייחשב כמו שאינו ישראל (ראה על כך בדיונו בסעיף 34ח).

⁹ פרי חדש, אהע"ז, סימן קכא, ס"ק ד (הובא בשו"ת עמק הלכה, בוימל, חלק א סימן כא), מדגיש ששיכור כזה חייב בוודאי ולא רק מספק.

היה שיכור - אינה פוטרת אותו מעונש. שכרות בדרגה זו אינה נוטלת ממנו את כושר השיפוט. הוא מבין את אשר הוא עושה, ועל כן הוא בר עונשין¹⁰.

פרק שלישי: הגדרת השכרות הפוטרת מאחריות פלילית

בסעיף קטן (ד), מוגדרת השכרות כמצב בו השיכור "חסר יכולת של ממש, בשעת המעשה, להבין את אשר עשה או את הפסול שבמעשהו, או להימנע מעשיית המעשה".

הגדרה דומה ניתנה במשפט העברי. כפי שראינו¹¹, לפי המשפט העברי, שיכור פטור מאחריות פלילית אם הגיע ל"שכרותו של לוט". הרמב"ם¹² מגדיר "שכרות של לוט" כך: "והוא השיכור שעושה ואינו יודע מה יעשה". שיכור זה "אינו מכיר כלום"¹³. בעל הלכות גדולות¹⁴ מגדיר: "ולא ידע מאי יהיב ומאי שקל". רב האי גאון מגדיר כך¹⁵: "שנסתכר ואין דעתו מיושבת עליו, כגון ששתה הרבה, ושואלים אותו בדבר ואינו יודע מה להשיב ולא מה שיעשה". ר"י מיגאש מגדיר כך¹⁶: "במה שאינו מכיר ואינו מרגיש במה שיעשה לו או עליו".

אולם הפוסקים האחרונים התקשו להגיע להגדרה מדויקת של "שכרות של לוט". ר' אהרן ששון¹⁷ מעלה ספק בהגדרת הרמב"ם¹⁸ "אינו יודע מה יעשה": האם כוונתו רק למי "שאינו יודע כלל ועיקר מה עושה", או גם למי שאינו יודע ידיעה ברורה? ר' משה חביב¹⁹ כותב, שגם אם אדם מסוים "אינו יכול לדבר לפני המלך ועושה מעשים מכוערים שאם לא היה שיכור לא היה עושהו" - ספק אם הוא נחשב "שיכור כלוט".

יש שתלו את ההגדרה בזכרון שלאחר מעשה: אם אחר שסר יינו מעליו אינו יודע מה שעשה בעת השכרות,

שו"ת פני משה ח"א סי' לו (צא ע"א-ע"ב) כותב לענין נזירות, שמי ששכרותו לא הייתה כשל לוט, ובנוסף היה גם שרוי בכעס גדול, וקיבל על עצמו נזירות, אין לה תוקף, מפני ש"לבו אנסו".

¹⁰ ד' ניסני, "נשקה את אבינו יין - מעמדו המשפטי של השיכור", פרשת השבוע, משרד המשפטים, המחלקה למשפט עברי גל' 144, וירא תשס"ד.

ר' אליהו חזן, בשו"ת תעלומות לב, חלק א, חו"מ, סימן לא (לב ע"ב) כותב שמי שעבר עבירה והיה שכור פחות משכרותו של לוט, נענש כי בעבירות לא צריך שיעבור לדעת. אולי כוונתו היא שאין צריך דעת מלאה. ר' אהרן עזריאל, שם, סי' לב (לו ע"ב), מסביר שהוא נענש כי הוא נחשב כאדם שלם בדעתו.

¹¹ לעיל, ליד ציון הערה 4.

¹² רמב"ם, הלכות מכירה, פרק כט, הלכה יח. שם הוא אומר ששיכור כזה חסר כשרות משפטית לענין פעולות משפטיות ממוניות. שו"ע חו"מ רלה, כב (הובא בשו"ת מעשה אברהם, יו"ד סימן ס, דף קלא ע"ב), מגדיר בעקבות הרמב"ם "העושה ואינו יודע מה עושה".

גם פרי חדש אבן העזר סימן קכא ס"ק ג מגדיר (לענין גירושין): "שאינו מכיר כלום ואינו יודע מה עושה". שו"ת מחנה חיים אהע"ז ח"ג (חלק ח) סי' סז, כותב ששיכור ששחט ומאמין שגמר את השחיטה ואח"כ מתברר שלא שחט את השיעור הנדרש - הוא שיכור כלוט.

¹³ רמב"ם, הלכות יבום, פרק ב, הלכה ד, כותב ששיכור שאינו מכיר כלום שבא על יבמתו, לא קנה אותה, ומגיד משנה שם כותב שהכוונה היא ל"שיכור כלוט".

¹⁴ הלכות גדולות, סימן א - הלכות ברכות, עמ' נד (במהד' מכוון ירושלים).

¹⁵ ספר המקח והממכר, שער ג, הדרך השמיני. הוא כותב שבמצב כזה אין תוקף למכר שהוא מוכר. שו"ת עמק הלכה (בוימל), חלק א, סימן כא (ד"ה ואחר העיון) לומד מלשון רב האי, שרק אם הוא משיב כהוגן על שאלה ששואלים אותו, זו הוכחה שדעתו צלולה, אבל אם הוא מדבר בלי שאלה מאחרים, אף שהוא מדבר כענין, בכל זאת אין זו ראייה שלא הגיע לשכרות לוט. עיי"ש שמיישב בזה איך תיתכן התראה וקבלת התראה בשיכור כלוט.

¹⁶ שו"ת הר"י מיגאש סימן קלה. הוא כותב כך לענין התחייבות של שיכור.

¹⁷ שו"ת תורת אמת, סימן קנד (ד"ה הנה נא הגדתי).

¹⁸ לעיל, הערה 12.

¹⁹ גט פשוט, סימן קכא, סי"ק ה, בסופו. לדבריו, בתקופת הסנהדרין, ידעו הדיינים להבחין במדויק מי "שיכור כלוט" ומי לא.

זה הוא סימן מובהק שהגיע לשכרות לוט²⁰; ואילו מי שזוכר לאחר מעשה את מה שעשה כשהיה שיכור, הדבר מוכיח שלא היה שיכור כלוט²¹.

פרק רביעי: אחריות פלילית בשל השתכרות מדעת

כפי שראינו במבוא, על אף שאין אחריות פלילית על עצם מעשה העבירה שנעשה במצב של שכרות, החוק מטיל על השיכור אחריות פלילית אם השתכר מדעת.

הבחנה דומה קיימת במשפט העברי. מהרש"ל²² כותב שמה שראינו ש"שיכור כלוט" פטור ממיתה וממלקות על עבירה שעשה, הכוונה היא רק שהוא פטור "על אותו העוון", כלומר על עצם העבירה, אבל

²⁰ שו"ת עמק הלכה (בויםל), חלק א סימן כא (ד"ה והנה הגדר). אבל הוא מעיר שהגדרה זו קשה ליישום, שהרי ייתכן שהוא משקר באומרו שאינו זוכר מה עשה. ומדבריו שם (ד"ה אך כל) עולה שאם יש לו מיגו, הוא נאמן. ²¹ שו"ת מהריט"ץ סימן ריא (ד"ה הטענה שטען). כמו כן, שו"ת מהר"י מברונא סימן רסה, מוכיח שהרוצח בנידונו לא היה כשיכור כלוט, שהרי "הודה על עצמו כל הענין בבוקר כפיקח גמור". אבל אי אפשר להסיק מדברי מהריט"ץ ומהר"י מברונא הגדרה חיובית, שאם אינו זוכר מה שעשה, זו הוכחה שהיה שיכור כלוט.

ר' אהרן עזריאל, בשו"ת תעלומות לב, חלק א, חו"מ, סי' לב (לה ע"ד), מקשה עליהם, שבניזר כג ע"א ובהוריות י ע"ב נאמר שלוט עצמו "בקומה ידע", משמע שלאחר מעשה ידע שבא על בתו, הרי שאדם יכול להיות שיכור כלוט ובכל זאת לזכור אחר כך את מה שעשה בשכרותו. הוא מתרץ על פי מה שכתב יפה תואר, על בראשית רבה, פרשה נא אות ח (הובא בעץ יוסף על עין יעקב, נזיר שם), שלוט לא נזכר לגמרי אלא ידע קצת, ולא ידע ידיעה גמורה. כמו כן, גור אריה, בראשית יט, לג, כותב שלוט לא ידע אם בעל אותה, וראה רק שהיא קמה מאצלו. לפי זה צריך לומר שהביקורת עליו בתלמוד שם היא על כך שראה אותה בקומה ולא הסיק את המסקנות הדרושות. שו"ת תורת אמת, סי' קנד (ד"ה עוד יש לדעת, ד"ה סוף דבר, וד"ה הנה נא הגדתי) עוסק במי שקיבל נזירות מתוך שכרות, ואחר מעשה ידע לומר את כל פרטי הנזירות שקיבל, ובכל זאת פסק שייתכן שהיה שיכור כלוט (לאור העובדה שהיה "מבולבל ומטורף הרבה"), ובאמת שכח מה שהיה, ומה שידע לספר מה שקרה הוא משום שלשון הנזירות היא דברים ש"מורגלים בפי האנשים".

דעה חולקת: ר' אליהו חזן, בשו"ת תעלומות לב, חלק א, חו"מ, סימן לא (לב ע"א), וסי' לג, חולק על מהריט"ץ וכותב שייתכן מצב שהיה שיכור כלוט ובכל זאת הוא זוכר אח"כ, אף שבשעת מעשה לא ידע מה הוא עושה. והוא כותב (בדף לב ע"ב) שמהריט"ץ מסכים שאם חבל בגופו בשכרותו, ייתכן שהיה שיכור כלוט ובכל זאת יזכור זאת מפני שהחבלה מעוררת אותו לזכור.

נאמנותו לומר שהיה שיכור כלוט: שו"ת נבחר מססף, סי' כא, כותב על אדם שקיבל נזירות מתוך שכרותו ואח"כ טוען שאינו זוכר שום דבר שאמר (כנראה הוא סובר שאי-הזכרון היא סימן שהיה שיכור כלוט, כאמור ליד ציון הערה 20) שהוא נאמן כי הנסיבות מסייעות לדבריו, שהרי היו מסובים במסיבת שכרות, ובענייני נזירות הכלל הוא שאדם נאמן לפרש את מה שאמר. אבל כנסת הגדולה חושן משפט סימן תכ הגהות טור אות מו, ושו"ת בעי חיי חושן משפט חלק א סימן רלז, כותב שבסתם אין אדם נאמן לומר שהיה שיכור כשעבר עבירה, כדי להקל מעונשו.

שו"ת ראב"י אבי"ד סי' קמט (עמ' קכח), עוסק במי שרצח בפורים, וכותב שיש להניח שהיה שיכור שהרי רוב עמי הארץ משתכרים בפורים. בנידונו לא היו עדים על הרצח, אבל הרוצח הודה אבל טען שהיה שוגג, וכתב שיש להאמינו כי "הפה שאסר הוא הפה שהתיר". הוא מוסיף (בעמ' קכט) שאף אין להעניש אותו מטעם "מגדר מילתא", שהרי יש להניח שלא רצח במזיד, שהרי חזקת בני ישראל שמקיימים את ההלכה שיש להתבסס בפורים.

אופן הביורר אם היה שיכור כלוט: ר' אהרן עזריאל, בשו"ת תעלומות לב, חלק א, חו"מ, סי' לב (לו ע"ג), כותב (לענין לענין מאבד עצמו לדעת, שמתאבלים עליו אם עשה כן מתוך שכרות כלוט) שאם לא ידוע אם היה שיכור כלוט, הולכים אחר רוב הפעמים שהוא משתכר - אם ברוב הפעמים שהוא משתכר, הגיע לשכרות כלוט, יש להניח שכך היה גם עכשו.

²² ים של שלמה, בבא קמא, פרק ג, סימן ג.

הוא מחייב גם אם השתכר בפורים ועבר עבירה, מפני שהמצווה להשתכר בפורים אינה כוללת השתכרות עד כדי שגעון.

ג' ליבזון, "אחריותו הפלילית של השיכור במשפט העברי", דיני ישראל ג (התשל"ב), עמ' 73, מסביר שעונש זה נובע מהנטייה לראות שתייה מופרזת כתופעה לא מוסרית. אבל בעמ' 81 (ושוב בקיצור בעמ' 88 הערה 105) הוא מבין שהשיקול שהיה צריך להיזהר מלהשתכר נאמר רק על חיוב בנזק, ולא על אחריות פלילית, ומסביר שכדי להעניש על עבירה צריך כוונה ומחשבה פלילית, ולא די בכך שהיה צריך לצפות ששתייתו תביא לעבירה; ועוד, שבנזק יש טעם לחייב לשלם כי בכך הוא מתקן את המעוות, ואילו בהענשה על עבירה, אין תיקון המעוות, וגם השיקול של הרתעה אינו חזק מספיק. אבל מסדר דבריו של ים של שלמה עולה שדבריו אלו מוסבים על הענשה על עבירה (כפי שהוא עצמו מביא בעמ' 82, הערה 69), ואילו על נזק הוא מחייב מפני שמזיק חייב גם באונס (ראה לעיל הערה 5).

ראה הערה 5, שלענין חיוב בנזק, ים של שלמה נותן נימוק נוסף לחייב את השיכור: חשש שאדם ישתכר כדי להזיק לאחר בלי להתחייב, ומשנה הלכות דוחה נימוק זה. ג' ליבזון, שם, עמ' 82, כותב שזה נימוקם של הפוסקים שהענישו שיכורים.

דעה חולקת: ר' אליהו חזן, בשו"ת תעלומות לב, חלק א, חו"מ, סימן לא (לב ע"ב), כותב שאף שהיה לו שלא להשתכר, השיכור כלוט פטור מעונש מטעם אונס.

הוא חייב בעונש "על מה שלא עצר ברוחו, ושיכר עצמו להשתגע", כלומר, שהוא נענש על השתכרותו. מדבריו²³ עולה שעונש זה אינו מעיקר הדין, אלא שקונסין אותו שלא מן הדין על השכרות.

פוסקים נוספים הטילו עונשים על עבירות של שיכור בתור קנס. ר' אליהו מזרחי²⁴ עוסק במי שחירף אשה כשהיה שיכור כלוט, והוא מחייב אותו מלקות, ואינו מחייב אותו נידוי כפי שהיה חייב אילו היה שפוי. הרי שגם לדעתו אין עליו עונש מן הדין, אבל הוא חייב עונש קל יותר, בתור קנס.

פוסקים אחרים²⁵ פסקו שאף שאינו חייב עונש בב"ד, בכל זאת יש עליו חיוב בדיני שמים, ולכן הוא חייב לנהוג ב"תיקוני תשובה", כגון מלקויות, צומות וסיגופים שונים.

אבל בניגוד לחוק, שיש בו הוראה קבועה עם עונש על מעשה ההשתכרות, במשפט העברי אין הוראה קבועה, אלא הדבר נשאר לשיקול דעתו של בית הדין בכל מקרה. הסיבה לכך שן הדין אין הצדקה לחייב את השיכור על מעשהו, כיון שהוא נעשה בלי מחשבה פלילית; אלא שבכל זאת יש צורך חברתי להעניש אותו, כדי להרתיע מפני מעשים כאלו. תופעת השכרות בעם היהודי לא הייתה נפוצה, ומעטות ביותר היו העבירות שנעשו מתוך שכרות, ולכן הצורך החברתי האמור לא היה גורם חשוב עד כדי להצדיק הוראה קבועה²⁶.

לכאורה, היה מקום להטיל עליו אחריות פלילית מן הדין. הרי מי שיורה חץ על חברו חייב²⁷, אף שבשעת הפגיעה בחברו כבר לא היה ביכולתו למנוע פגיעה זו, וכך היה אפשר לומר שמי שהשתכר ברצון, ושכרותו הביאה אותו לעבור עבירה, חייב על העבירה אף שבשעת הפגיעה לא היתה לו שליטה על עצמו. אבל לאמתו של דבר ההשוואה אינה נכונה. יריית חץ בהכרח תביא לפגיעה בנרצח, ואילו שכרות אינה מביאה בהכרח לעבירות. על כן אין לראות את ההשתכרות כהתחלת מעשה העבירה שבוצעה לאחר מכן, ולכן אין להטיל עליו אחריות פלילית מן הדין. עם זאת, יש להעניש אותו בתור קנס על כך שהשתכר ברצון, ושכרותו הביאה אותו לעבור עבירה, כפי שאומר מהרש"ל.

דברים אלו מתאימים לגישה השנייה דלעיל, שמי שהשתכר מדעת אינו חייב בגין המעשה שעשה, אלא בגלל שיכרותו.

לא מצאנו במשפט עברי החמרה מקבילה לזו שהחוק מטיל, בס"ק ג, על מי שהשתכר **כדי לעבור** עבירה. כנראה, הסיבה לכך היא שזהו מצב נדיר. במקום זאת, מצאנו החמרה על מי ש**רגיל** לעבור עבירה מסויימת בשעת שכרותו: הוא ייענש באותה דרגת עונש כמו אילו עבר אותה אדם רגיל, שאינו שיכור²⁸. כך פסק

²³ הוא נוקט שהוא "פטור מדיני שמים על אותו העון, ומ"מ מקבל דינו על מה שלא עצר ברוחו" וכו', משמע שהעונש על ההשתכרות אינו מדיני שמים, כלומר מדין תורה, אלא קנס.

²⁴ שו"ת ר"א מזרחי סי' עב.

²⁵ שו"ת ראב"י אב"ד סי' קמט, עמ' קל (אם יש צורך במגדר מילתא); שו"ת מהר"י ברונא סי' רסו; שו"ת מהר"ם לובלין, סי' מה.

אלא שבנידונו של ראב"י אב"ד נאמר (בעמ' קכח) שלא היה ידוע אם היה כשכרותו של לוט, ובנידונו של מהר"ם לובלין לא נתפרש אם היה כשכרותו של לוט, ובנידונו של מהר"י ברונא מפורש (בסי' רסה) שלא היה כשכרותו של לוט.

²⁶ ד' ניסני, "נשקה את אבינו יין - מעמדו המשפטי של השיכור", פרשת השבוע, משרד המשפטים, המחלקה למשפט עברי גל' 144, וירא תשס"ד.

²⁷ רמב"ם, הלכות רוצח, פרק ג, הלכה יא.

²⁸ גם כאן נראה שחיובו הוא "שלא מן הדין".

מהרש"ל²⁹: "אם אדם חירף את חברו בעת שכרותו³⁰ והוציא עליו שם רע... ואם מורגל בכך, צריך להחמיר עליו כמו על שאר אדם". יש להעניש אותו כדי שלהבא לא ישתכר³¹.

מחדל: אדם שעבר עבירה של מחדל כתוצאה מהשתכרות, כשידע מראש שהשתכרות תמנע ממנו לאחר מכן את ביצוע המעשה המוטל עליו, דינו מזיד³². אלא שבמשפט העברי בדרך כלל אין עונש על עבירת מחדל.

פרק חמישי: סיכום

באופן עקרוני, הן לפי המשפט העברי הן לפי החוק, אדם אינו נושא באחריות פלילית למעשה שעשה במצב של שכרות. הגדרת שיכור לענין זה הוא מי שאינו מבין מה הוא עושה.

אולם אם השתכר ברצון, החוק מטיל עליו אחריות פלילית, אם כי אחריות פחותה משל אדם רגיל, ורק אם השתכר במטרה לעשות את העבירה, הוא נשא באחריות פלילית מלאה. המשפט העברי מאפשר לבית הדין להטיל עונש על השיכור לפי שיקול דעתו, כיון שהשתכרותו הביאה לעשיית העבירה.

לפי המשפט העברי, מי שרגיל לעבור עבירה מסויימת בשעת שכרותו נענש באותה דרגת עונש כמו אילו עבר אותה אדם רגיל, שאינו שיכור.

²⁹ ים של שלמה, שם.
³⁰ שו"ת חיים לעולם - מימר חיים, אהע"ז סי' מח (קכח ע"ד) כותב שהדין כך גם אם הוא רגיל לחרף גם בשעת שכרותו וגם בשעת פקחותו.

³¹ שוחטמן שם, עמ' ריח.
³² כך אפשר ללמוד ממשנה ברורה, סימן צט, ס"ק ו, הכותב לענין הדין שמי שלא התפלל את אחת מהתפילות בזמנה, יכול להשלים אותה אחר כך רק אם היה שוגג, שאם השתכר לפני שהתפלל וידע בוודאות ששכרותו לא תפוג תוך זמן התפילה, הוא נחשב מזיד ואינו יכול להשלים את התפילה. אמנם הוא אינו כותב שהדין כך גם אם היה שיכור כלוט, אבל אין סיבה להבדיל בין סוגי השכרות לענין זה.